

Prof. dr hab. inż. Jerzy Jeznach – prof. em.
Instytut Inżynierii Środowiska
SGGW w Warszawie
ul. Nowoursynowska 166
02-776 Warszawa

Warszawa, 21.12.2020 r.

Recenzja
pracy doktorskiej mgr Agaty Kobyłki pt.
„Uwarunkowania rozwoju i stan turystyki w gminach polskiej części
Transgranicznego Rezerwatu Biosfery Polesie Zachodnie”

1. Informacje wstępne

Recenzję opracowano na zlecenie Przewodniczącego Rady Dyscypliny Inżynieria Środowiska, Górnictwo i Energetyka Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie – prof. dr hab. Krzysztofa Józwiakowskiego (pismo Nr RD-IŚGIE – 531/os/2020 z dnia 26.11.2020 r.).

Przewód doktorski został wszczęty uchwałą Rady Wydziału Agrobioinżynierii UP w Lublinie w dniu 17.02.2016 r. w obszarze nauk rolniczych w dyscyplinie ochrona i kształtowanie środowiska na podstawie obowiązujących wówczas przepisów. Według nowej Ustawy Prawo o Szkolnictwie Wyższym i Nauce, przeprowadzany jest na zasadach dotychczasowych. Na podstawie § 65 Statutu UP w Lublinie dalsze procedowanie przewodu doktorskiego prowadzone jest przez Radę Dyscypliny Inżynieria Środowiska, Górnictwo i Energetyka Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie.

Praca doktorska została wykonana w Katedrze Turystyki i Rekreacji pod kierunkiem prof. dr hab. Bogusława Sawickiego i promotora pomocniczego: dr Sylwii Golian.

Składa się ona z siedmiu rozdziałów, Bibliografia i Materiały Źródłowe są ósmym rozdziałem. Ponadto zawiera spis rysunków, tabeli fotografii, wykaz skrótów oraz Aneks. Łącznie rozprawa obejmuje 242 strony. Bibliografia i Materiały Źródłowe – 658 pozycji, w tym 484 literatury oraz akty prawne i dokumenty strategiczno-planistyczne, materiały kartograficzne i promocyjne, strony internetowe.

2. Cel, zakres i metodyka pracy

Celem naukowym pracy była ocena stanu i uwarunkowań rozwoju turystyki w gminach, które są terytorialnie związane z polską częścią Transgranicznego Rezerwatu Biosfery Polesie Zachodnie, w aspekcie ochrony i kształtowania środowiska, z uwzględnieniem elementów inżynierii środowiska. Z tak postawionego celu Autorka przedstawiła cztery zasadnicze zadania badawcze:

- określenie uwarunkowań rozwoju turystyki na obszarze badań – potencjał (zasoby) poszczególnych gmin,
- określenie stanu rozwoju turystyki na obszarze badań,
- określenie stanu i potrzeby rozwoju infrastruktury technicznej na obszarze badań,
- wskazanie aktualnych i perspektywicznych zagrożeń dla Transgranicznego Rezerwatu Biosfery Polesie Zachodnie oraz wynikających stąd zadań ze strony inżynierii środowiska.

Dla każdego zadania podała zadanie szczegółowe.

Dla tak postawionego celu pracy mgr Agata Kobyłka sformułowała następującą hipotezę: *Transgraniczny Rezerwat Biosfery Polesie Zachodnie stanowi ideę (założenia) w zakresie ochrony cennych walorów przyrodniczych i antropogenicznych, której realizacja napotyka na wiele barier w holistycznej realizacji jej celów w kontekście rozwoju zrównoważonego, ponieważ występują liczne dysonanse w rozwoju społeczno-gospodarczym oraz brakuje kompleksowych projektów i działań w zakresie inżynierii środowiska.*

Autorka zastosowała zestaw wzajemnie uzupełniających się metod i technik badawczych oraz analitycznych. Dla postawionych w pracy celów dokonała analizy licznych wyników wtórnych oraz uzyskanych wyników badań pierwotnych. Analizy statystyczne zostały wykonane w programie Excel i STATISTICA 12PL, natomiast rysunki opracowano w programie Gimp. Punktem wyjścia do przeprowadzenia analiz był materiał źródłowy. Dane pierwotne zbierane były przez Autorkę i podlegały dalszemu przetworzeniu.

Badania terenowe obejmowały inwentaryzację zagospodarowania turystycznego na obszarze badań: określenie liczby obiektów noclegowych i liczby obiektów

infrastruktury uzupełniającej oraz obserwacje i metodę sondażu diagnostycznego (tzw. metodę reprezentacyjną). Kwestionariusze ankiet i wywiadów zawierały zarówno pytania kafeteryjne, jak i otwarte, służące do wyrażenia opinii. Badania te przeprowadzono łącznie dla 525 osób.

Drugą grupę stanowiły dane wtórne, które były dostępne w istniejących zasobach. Materiałami źródłowymi wtórnymi były drukowane lub niepublikowane dane statystyczne, raporty, opracowania, sprawozdania, materiały kartograficzne (mapy i atlasy), akty prawne, publikacje regionalne i materiały promocyjne, które pozyskano z:

- dwudziestu dwóch urzędów gmin związanych terytorialnie z TRB Polesie Zachodnie, a także ich stron internetowych – były to głównie opracowania strategiczne, planistyczne, foldery i informatory promocyjne, uchwały urzędów,
- pracowników Poleskiego Parku Narodowego – mapy i foldery informacyjne, ewidencja liczby odwiedzających w latach 1990-2019, dane stanu wód gruntowych w latach 2009-2019 wybranych punktów pomiarowych w Parku,
- Banku Danych Lokalnych (BDL) Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) – bazy danych i publikacje statystyczne,
- Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody (CFROP) Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska (GDOŚ) – informacje na temat form ochrony przyrody na obszarze badań,
- Narodowego Instytutu Dziedzictwa (NID) i Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – krajowy rejestr zabytków,
- Lubelskiej Regionalnej Organizacji Turystycznej (LROT) – mapy i foldery informacyjne.

Zebrane materiały wtórne i pierwotne były podstawą do przeprowadzenia badań analitycznych. Analizy danych wtórnych dokonano metodą desk research. Polegało ono na wykorzystaniu informacji, które zawarte były w oficjalnych bazach danych GUS i innych instytucji, publikacjach statystycznych, raportach, dokumentach urzędowych, oraz stronach internetowych.

Do określenia uwarunkowań rozwoju turystyki w badanych gminach zastosowano wielowymiarową analizę porównawczą (WAP), a do oceny stanu rozwoju turystyki wykorzystano metody wskaźnikowe. Dla opisu struktury rozkładu danych obliczono

statystyki opisowe (średnie, mediany, odchylenia standardowe, współczynniki zmienności i współczynniki asymetrii). Możliwości rozwoju turystyki na obszarze badań oceniono za pomocą analizy SWOT. Do określenia stanu infrastruktury technicznej i wydatków budżetowych na ochronę środowiska wykorzystano statystyki opisowe i analizę skupień.

Wielowymiarową analizę porównawczą (WAP) polegającą na transformacji wielowymiarowej przestrzeni zmiennych (tzw. cech, miar, wskaźników) diagnostycznych (częstkowych) w jednowymiarową zmienną (miernik) syntetyczną (zagregowaną), zastosowano do ustalenia rankingu gmin pod względem mierników syntetycznych określających ich zasoby strukturalne i funkcjonalne przydatne w rozwoju turystyki. Na potrzeby badań określono 48 wskaźników diagnostycznych – cech charakteryzujących dwie sfery: zasoby strukturalne (25 wskaźników) i funkcjonalne (23 wskaźniki). Ze względu na dużą liczbę zastosowanych zmiennych pogrupowano je w 9 działów tematycznych. Wartości wskaźników wyliczono na podstawie danych statystycznych dostępnych w BDL, inwentaryzacji obszaru podczas badań terenowych, wywiadów z pracownikami jednostek samorządowych oraz przeglądu informatorów, przewodników i map turystycznych.

Do określenia poziomu natężenia funkcji turystycznej i jej przebiegu w czasie oraz określenia etapu rozwoju gminy, jako obszaru recepcji turystycznej zastosowano metodologię bazującą na metodyce WAP. Analizę dynamiki ruchu odwiedzających Poleski Park Narodowy w latach 1990-2018, przeprowadzono w celu oceny dynamiki dostosowania się rynku turystycznego do potrzeb konsumentów. Dla liczby odwiedzających ogółem, odwiedzających indywidualnych i grupowych oraz odwiedzających z zagranicy określono statystyki opisowe (średnie, odchylenia standardowe, mediany, współczynniki zmienności, współczynniki asymetrii) oraz wskaźniki dynamiki – przyrosty względne łańcuchowe. Do wyznaczenia prognozy liczby odwiedzających Poleski PN w roku 2019 wykorzystano metodę wskaźników sezonowych.

Analiza skupień – taksonomiczna analiza przestrzennej struktury infrastruktury technicznej i wydatków na gospodarkę komunalną i ochronę środowiska w gminach, zastosowano dwie metody taksonomii numerycznej (analizy skupień): metodę Warda do

ustalenia liczby skupień i metodę k-średnich – do ustalenia składu skupień. Wykonano również analizę wariancji, aby określić istotność zróżnicowania skupień.

Podstawą tworzenia grup gmin, które charakteryzują się podobieństwem struktury był zestaw znormalizowanych zmiennych diagnostycznych. Na podstawie klasyfikacji uzyskanej metodą k-średnich dokonano porównania średnich wartości zmiennych wyjściowych.

Szeroki, kompleksowy zakres pracy daje podstawy do właściwej odpowiedzi na postawione cele. Zapewne nie wszystkie dane zostały wykorzystane w pracy i będą mogły być impulsem do dalszych rozważań.

Podsumowując ocenę metodyki i zakresu badań mogę stwierdzić, że i badania analityczne, ankietowe oraz o obserwacje i wizje terenowe, zostały wykonane zgodnie z ogólnie przyjętą, metodyką.

Z przedstawionych w pracy rezultatów badań wynika, że materiał empiryczny był bardzo obszerny, wymagający dużej pracowitości.

3. Wyniki badań i ich ocena

Praca obejmuje kompleksowo, praktycznie wszystkie zagadnienia związane z funkcjonowaniem Transgranicznego Rezerwatu Biosfery Polesie Zachodnie i na tym tle uwarunkowania, stan i kierunki rozwoju turystyki i infrastruktury technicznej. Problemy te zostały opracowane szczegółowo i syntetycznie.

Cel pracy został osiągnięty. Mgr Agata Kobyłka, na podstawie przedstawionych badań i analiz, pozytywnie zweryfikowała postawioną w rozprawie hipotezę badawczą. Transgraniczny Rezerwat Biosfery Polesie Zachodnie, ze względu na unikatowe w skali europejskiej walory przyrodnicze i antropogeniczne, został uznany i doceniony w skali międzynarodowej. Ochrona tych walorów, w rozwoju zrównoważonym, napotyka wiele problemów i barier, społecznych, administracyjnych, legislacyjnych i inżynierskich.

Za najważniejsze osiągnięcia uzyskane przez Doktorantkę w recenzowanej rozprawie należy uznać stwierdzenia, że:

- Transgraniczny Rezerwat Biosfery Polesie Zachodnie należy do najważniejszych w Europie kompleksów bagienno-jeziorno-leśnych

- z bogatą florą i fauną oraz zróżnicowanymi siedliskami i cennymi walorami kulturowymi,
- ochrona tych walorów, w rozwoju zrównoważonym, napotyka wiele problemów i barier: społecznych, administracyjnych, legislacyjnych i inżynierskich,
 - szczególnie ważne jest podjęcie szerokich działań z zakresu inżynierii środowiska, dotyczących głównie uregulowania i utrzymania właściwych warunków wodnych na omawianym terenie,
 - brak tych działań może spowodować degradację kompleksów bagienno-jeziorno-leśnych, jednych z najcenniejszych w kraju,
 - wskazane są działania w kierunku zachowania naturalnej tkanki wód powierzchniowych (jezior, bagien, mokradeł, rozlewisk, torfowisk, stawów) oraz odtworzenia naturalnej sieci rzecznej,
 - zbyt niski poziom infrastruktury technicznej, przede wszystkim brak systemowych rozwiązań sieci wodno-kanalizacyjnej, może powodować zagrożenie obniżenia jakości środowiska,
 - należy wprowadzić ochronę zachowawczą walorów krajobrazowych na badanym obszarze. Można tego dokonać m.in. poprzez zahamowanie lokalizacji zabudowy na otwartych terenach rolnych, przedpolach punktów widokowych, utrzymanie enklaw i dysharmonii krajobrazu,
 - wskazane jest opracowanie studium krajobrazu dla obszaru TRB Polesie Zachodnie,
 - głównymi atutami dla rozwoju turystyki są: zmienne i różnorodne krajobrazy: występowanie rzek, jezior i dużej lesistości, znaczący udział obszarów prawnie chronionych, obecność walorów antropogenicznych o znaczeniu historycznym, martyrologicznym, religijnym,
 - wskazanie na niedostosowane do aktualnych warunków rynkowych zagospodarowanie turystyczne, a także słabą dostępność komunikacyjną,
 - na terenie TRB Polesie Zachodnie szansę rozwoju ma szereg różnych rodzajów turystyki zrównoważonej: wypoczynkowa (naturalność, gospodarstwa agroturystyczne), rozrywkowa (rekreacja nad jeziorami i zbiornikami wodnymi, a także obszarami bagiennymi), kwalifikowana

- (szczególnie rowerowa i wodna), krajoznawcza przyrodnicza (Poleski Park Narodowy), krajoznawcza antropogeniczna (Polesie – tygiel kulturowy), pielgrzymkowa (cenne w skali kraju obiekty sakralne),
- wyższy poziom infrastruktury technicznej będzie zdecydowanie podwyższał o natężeniu funkcji turystycznej omawianego terenu,
 - realizacja rozwoju zrównoważonego wymaga systematycznego, sukcesywnego i skutecznego działania kopalni węgla na rzecz ograniczenia powstawania szkód górniczych i prowadzenia kompleksowych prac rekultywacyjnych,
 - dla właściwej oceny stanu rozwoju turystyki na danym obszarze, konieczny jest wyższy poziom monitoringu ruchu turystycznego,
 - rekomenduje się utworzenie Lokalnej Grupy Działania lub Lokalnej Organizacji Turystycznej,
 - największe problemy spotkać można w przypadku wypełniania funkcji rozwojowej, czyli wspieranie społecznie, kulturowo i ekonomicznie zrównoważonych różnych form rozwoju społeczności lokalnych,
 - zaistniała pilna konieczność uregulowania prawnego rezerwatów biosfery,
 - brak jednego zarządcy całego obszaru, uniemożliwia podejmowanie kompleksowych działań ochronnych i zarządzania,
 - funkcja ochronna na obszarze TRB Polesie jest zrealizowana, jak również funkcja wspierania logistycznego (edukacja ekologiczna, szkolenia, monitoring i badania naukowe),
 - najbardziej rozwinięte, pod względem turystycznym, gminy powinny stać się liderami turystyki na całym obszarze i być inicjatorami nowych pomysłów i rozwiązań,
 - istnieje duża potrzeba zaangażowania specjalistów z zakresu inżynierii środowiska. Bez nich trudno będzie rozwiązać istniejące problemy z zakresu gospodarki wodnej, rekultywacji terenów związanych z wydobyciem węgla kamiennego oraz przeciwdziałania skutkom zmian klimatycznych.

Do zagadnień wymagających wyjaśnienia i dyskusji w trakcie obrony zaliczyć należy następujące pytania:

- zbyt dużo danych zebranych w trakcie badań, jak również obliczeń analitycznych, nie zostało w pełni wykorzystane w pracy. Powinny znaleźć się w publikacjach Autorki,
- obszerne wyniki badań upoważniały, moim zdaniem, Doktorantkę do podania bardziej konkretnych syntetycznych wniosków i wskazówek praktycznych.

Wymienione uwagi mają charakter dyskusyjny i nie obniżają wysokiej wartości merytorycznej rozprawy doktorskiej.

Układ pracy oceniam jako zwarty i logiczny. Kompozycja tekstu nie budzi zastrzeżeń. Ocena formalnej strony pracy (poprawność językowa, opanowanie techniki pisania pracy, spis rzeczy, odesyłać), jak i strona redakcyjna rozprawy jest prawidłowa. Nie wnoszę uwag edytorskich.

Praca napisana jest dobrą polszczyzną. Styl, ortografia i interpunkcja, jasność przekazu, adekwatność języka do rodzaju publikacji, poprawność i kompletność zapisów bibliograficznych, indeksów etc. uznaję również za poprawne.

Autorka wykorzystała praktycznie wszystkie dostępne źródła literatury krajowej i międzynarodowej dotyczące tematu pracy.

4. Podsumowanie

Mgr Agata Kobyłka przedstawiła do oceny oryginalną i starannie opracowaną rozprawę doktorską, wykonaną na podstawie własnych wyników badań terenowych, ankietowych i analitycznych, a także obliczeń statystycznych oraz wnikliwych studiów literaturowych.

Rozprawa świadczy, że Autorka posiada dobrą znajomość literatury oraz materiałów źródłowych, a także wiedzę praktyczną z zakresu inżynierii i ochrony środowiska na terenach chronionych, szczególnie rezerwatów biosfery, turystyki i rozwoju regionalnego obszarów wiejskich, w dyscyplinie naukowej inżynieria środowiska, górnictwo i energetyka (dawniej: ochrona i kształtowanie środowiska).

Stwierdzam, że Doktorantka rozwiązała bardzo ważne zagadnienie poznawcze. Tak kompleksowe badania i analizy są rzadko spotykane w literaturze krajowej i zagranicznej. Stąd bardzo wysoka ocena pracy, zarówno pod względem merytorycznym, jak i metodologicznym.

Przeprowadzone badania i analizy wskazują na dojrzałość Autorki do samodzielnego prowadzenia badań naukowych.

5. Wniosek końcowy

Uwzględniając powyższe, zgodnie z Ustawą z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2014 r. poz. 1852 z późniejszymi zmianami), w związku z art. 179 ust. 1 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. – przepisy wprowadzające Ustawę Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 30 sierpnia 2018 r. poz. 1669) stwierdzam, że mgr Agata Kobyłka, w oparciu o przedłożoną rozprawę doktorską pt. „Uwarunkowania rozwoju i stan turystyki w gminach polskiej części Transgranicznego Rezerwatu Biosfery Polesie Zachodnie”, spełnia wszelkie warunki do ubiegania się o stopień naukowy doktora w dziedzinie nauk inżynieryjno-technicznych w dyscyplinie: inżynieria środowiska, górnictwo i energetyka.

Wnoszę o dopuszczenie Jej do publicznej obrony.

Jerzy Jeznach